

Дигорские сказания

**Москва
«Книга по Требованию»**

УДК 304
ББК 60.5
Д44

Д44 Дигорские сказания / – М.: Книга по Требованию, 2023. – 156 с.

ISBN 978-5-4241-9388-0

Дигорские сказания.

ISBN 978-5-4241-9388-0

© Издание на русском языке, оформление
«УОУО Media», 2023
© Издание на русском языке, оцифровка,
«Книга по Требованию», 2023

Эта книга является репринтом оригинала, который мы создали специально для Вас, используя запатентованные технологии производства репринтных книг и печати по требованию.

Сначала мы отсканировали каждую страницу оригинала этой редкой книги на профессиональном оборудовании. Затем с помощью специально разработанных программ мы произвели очистку изображения от пятен, клякс, перегибов и попытались отбелить и выровнять каждую страницу книги. К сожалению, некоторые страницы нельзя вернуть в изначальное состояние, и если их было трудно читать в оригинале, то даже при цифровой реставрации их невозможно улучшить.

Разумеется, автоматизированная программная обработка репринтных книг – не самое лучшее решение для восстановления текста в его первоизданном виде, однако, наша цель – вернуть читателю точную копию книги, которой может быть несколько веков.

Поэтому мы предупреждаем о возможных погрешностях восстановленного репринтного издания. В издании могут отсутствовать одна или несколько страниц текста, могут встретиться невыводимые пятна и кляксы, надписи на полях или подчеркивания в тексте, нечитаемые фрагменты текста или загибы страниц. Покупать или не покупать подобные издания – решать Вам, мы же делаем все возможное, чтобы редкие и ценные книги, еще недавно утраченные и несправедливо забытые, вновь стали доступными для всех читателей.

сей С. А. Туккаева, оставшихся у меня послѣ его преждевременной смерти. Передавая сказанія по-русски, я старался держаться какъ можно ближе дигорскаго текста съ той цѣлью, чтобы переводъ могъ дать болѣе ясное понятіе о характерѣ и строѣ дигорской рѣчи. Того же принципа держался я въ переводахъ, помѣщенныхъ мною въ I-ой части «Осетинскихъ этюдовъ». Конечно, къ такому переводу нельзя предъявлять слишкомъ строгихъ литературныхъ требованій, но онъ, надѣюсь, будетъ полезенъ для тѣхъ, которые пожелаютъ заняться изученіемъ дигорскаго нарѣчія осетинскаго языка.

Вс. Миллеръ.

ДИГОРСКИЯ СКАЗАНИЯ.

—
(ТЕКСТЫ).

I.

Қара Асламбегі зар ¹⁾.

Комі думәгәі ²⁾ арві бар ку цаёуі. Арві бар наё ўодәнаі, фал Қара Асламбегі әфсәдті ахсі бар ўодәнаі.

Харамебар ку әрбадтаі комі думәгі.

Харамебар наё ўодәнаі, фал Қара Асламбегі әфсәдті бәхті қўәца ўодәнаі.

Мәнаё комі думәгәі әрта бәхгіні ку әрбакастаі.

Ма Қануқті устур Іесема бадурдтонца:

«Наё комі думәгәі әрта бәхгіні әрбакастаі ама је ці ўодәнаі?»

Је ба зардта: «адта мама ма кәсенцәста әрхәссете, әз ба сәма ракәсон».

Ма ракастаі ама зардта: «Әцәгдінадаі Донмаіті фәззеләні әрта бәхгіні әрбацаёуі.

Онаі ба сә јеу бадуі саудумәг, саубарца, цах саулох ³⁾ бәхбәл: је ўодәнаі Қайтуқи фурт Дамболат.

Астеугкаг бадуі міст'раб ⁴⁾, борцағді бәхбәл.

Је ўодәнаі Қара Асламбег.

Галеу фарсаі ба әрбацаёуі Қарадауі фурт Сафаралі: је ба әі сә кеғаре.

Ама Донифарс ⁵⁾ дурдтонца Іесема: «ці кәндінан мах ўомән?»

Је ба зардта: «Ўомән мах ці кәндінан?»

Обәл мах арқан гәлдән ама нін ібәл ку наё рақарта.

Раванәі әі ку бәдтан,—ма нін әі ку наё әрлваса; здахгә'і кәнен, ама нін ку наё раздаха; уссі ⁶⁾ ібәл кәнен, ама нін ку наё фаттахә».

— Јеці орссәр царгәс намаё әрбацаёуі—зардтонца адәм.

Јесе ба сін зардта: «Мах ўомән ўотә бакәндінан, ама нін ку наё'здаха, ўәд ін әз рарветдәнен наё кәрдін мүді хәдцә.

Ўәдтәр ма нін ку наё 'здаха, ўәдта әз оі бакәндәнан Қозіті бунгкаг сәкәті болон хуті хәдцә».

Қара Асламбег бацудәи үедтәр Донифарсан сә бәстәмә: арбадтәи. је үонәи сә хунтәи әма сә игүәрдәнтәи сә тәгкә бәрәг астау.

Бахта раұахта әдидәнтә әма әдсаррүтә игүәрдәнтәи әма хунтәи үәрдәи.

Үәд Қануқтәи Јесе баздахтаи әма үосә үәд⁷⁾, кизгә үәд, биддәу үәд, тохунма ка нә арахстәи, онәи јеугураи дәр ба'фсәидтә Хатагтәи устур мәсуги.

Тохунма ка арахстәи онәи ба Қануқтәи устур әфсәндүәр мәсуги тохан-тәма схезун кодта.

Јесе әхүәдәг дәр мәсуги сәрмә зинг-әфтауән⁸⁾ устур топ схаста ма'и омәи сәдтә кодта.

Үәд Қара Асламбег қувғанәи хәддә хурәи цәндәи рәбунма ку рацудәи⁹⁾ ма қувған ә разма ку аривардта, үәд отемәи Јесе јеңи топпаи ин ә қувған фехсдта әма'и әртә әмбесәи фәххаун кодта.

Үәд Қара Асламбег аваст фәггәп кодта әма дурдта ә кеңаретәма — Бијәи фурт Алимарзәма әма Қарадауәи фурт Сафаралима: «Арв нә ницәвдта!»

Јетә ба ин заңдтонцә: «Арв нә нә ницәвдта фал је Қануқи фурт Јесәи' топпи дәр адтәи».

Үәд әлдар заңдта: «Таңд алкә ә бах ахәссәд: нуртагкә нә цәбдүи, исафүи нә, исавдәи рауәнма ма ку арбахудтайтә; үоәи хәддә мах тохунәи неңи бал сәвдәнан: дәбәхәи дәи ку нә рацохан¹⁰⁾ үәд».

Алкә ә бахәи идонә бал әрхүәстәи, сә бахта әрүорәдтонцә.

Қара Асламбег заңдта ә кеңаретәи: «Үинун мин әи фәккәнтә үәдтәр; оәи хәтцә әз тохунәи неңи сәвдәнан, дәбәхәи дәи ку нә рајервәзон үәд».

Јетә ба ин заңдтонцә: «Кудтәр имә сәуәән отә нә нә дуинәјәи рацох кодта»¹¹⁾.

Әлдар сән заңдта: «Әз ма бахбал ку'рбадон, үәд мин ма қувған ка рарғавдта је мин мәхе дәр үотә нә бал рауаддәнаи ардигәи: әнә сәуән јимә нә јес».

Јесимә цудәнцә әма: «Дә бон хүарз, Јесе!» — заңдтонцә. Јесе ба сән заңдта: «Абонәи сумах махбал цәи бон сводтайтә, үомәи хүәздәр бон үәбәл ма кад сәвдәд».

«Қарадауәи фурт! Ду, заңдта, ма комәи думәгәи дә, ма әгәрид дин ма бон кад неңи¹²⁾, үәдтәр әз хәргәфсәтә донма никәвдәнан әма дин үәдтәр үонәи кәхтәи зманст донәи ләкун фәһниүәзун кәвдәнан».

Бијәи фурт! Дәуән ба әфцәгәи кәхилбал каудүәр ку нивәрон, үәдтәр дә адам судәи фәһмаддәнәнцә».

Ўадта сін зардта оі фасте ба: he! нур ба агас арцотә: Уә бәхтә 'стонг ку'нца, ўад сә цемән арахәстәйтә, цемән нә сә ўахдтайтә» — зәргә зардта: «Јеунаг топпі бәрәі ўә бәхтә арўорамун нә будәі, дугкаг бәрмә сә ўадтар ўадун будәі».

Јетә ба ін зардтонцә әлдарі фәндон: «Мән Јесеј хәдцә тохун нә фәндуі, фал ін ку фәујінінә әхе цәсгон әма дәбәхәі ку нә царіанә».

Ўад сін Јесе зардта: «Фітдаг гәрах к'адтәі, је дін іўазәгі хатір адтәі, фал ма дугкаг ку фәххистәисә, ўадта дәбәл ма арфә сибәәлун кодтаінә ¹³⁾».

Зардтонцә ін: «Коруі ді әма јимә ніццо».

Је ба сін зардта: «Цәугитә, нуртәгкә ўә әјафун».

Цалінмә јетә бәхтәбәл нәдтәбәл зідәнцә, ўалинмә је ба әхе цаў-әнінов рәвдә ракодта: ә пубур цоқа әма је'ркәтә әма ә мудура ¹⁴⁾, қатаратә ә усқитәбәл рафтудта әма ўотемәі ніуўадәі фәснәдті куддунтә-бәл әлдарі размә. Әма јимә бацудәі, ра-ін-арфә кодта әма ін ә кох раистә: «Агас цаўаі, әлдар» — зәргә.

Әлдар әнбәләдтәі: «Нур әі рахонунцә, Јесеі, ма кәбаретә», је ба ўад ә размә ләудтәі әма'і цемәі зудтайдә әлдар ба.

Кәбаретә ку әрқәртәнцә ўад сәмә әлдар дурдта: «Кәміј?»

Јетә ба ін зардтонцә: «Рацәууі нуртәгкә нә фәсте!»

Ўад сін Јесе ба зардта: «Әз мәнә ку дән, әз рагі ку әрқудтән».

Ўад імә әлдар баастәі әма'і бафарста: «Јесе ду дә?» — Әз дән, — зәргә зардта.

Әлдар іма дурдта: «Ка ма фехста је ду адтә?» Јеба зардта: «Әз адтән».

— Ма мін махе әхстаі әві ма қувбан? — зәргә јимә дурдта әлдар.

Јесе ін зардта: «Дә қувбан дін әхстон; дәхе дін ку әхстаінә, ўад дә қувбан әртә әмбесі фәххәудтәі, фал дә хўәдәг ба фонд әмбесемәі мінкідар нә фәцаисә.

Ўадта ін әлдар зардта: «Корун ді әма мін дәхе бәхі раубәл фәјі-нун кәнә!»

Је ба ін зардта: «Хонхаг бәхгінән ә ўінд дәр неціј әхўәдәг дәр неціј!»

— Нәә, аразі нә дән ўадтар.

Ўад Јесе ә бәхмә рарвіста әма'і әрласун кодта әхўәдәг ба ніффә-дахста: «Ма бәх ардемә ке схәсса, оі јеу ніўораміаитә, ма бәх ба мін табд әрқәртун кәніаитә».

Бәх ку әрластонца, үәд Јесе әлдарәи курдта ј'әфсәдтәи ібәл јеске куд сівардтаідә оі.

Ма ібәл сівардта Қудаінәдті Анамәті.

Әфсәдтә әгасәидәр бәхән ә бзун куд ідтајонца үотә әрләудтәнца. Рајаста әфсәдті астаүті јеу әрдәмә. Іннердәмә'і ку фәххадта үәдта'і үорамун нә бал бафәраста әма'і бәх Қануқті Јесеј хадарі смөдәг кодта.

Јетә бәх фәстәмә әрхәдцә кодтонца; ләгі ба іүзәзгдонәмә бакодтонца, Јесе сін куд ниффәдахста үотә.

Үәд Јесе әлдарма бацудәи әма ін зајдта: «Ці кәніс, мә бәх мін ку фәјәллајаг кодтаі; бәхі ідонәбәл хүәцун ка нә бафәраста үәхән бәл ку сівардтаі; үәдтәр бәхі ідонәбәл фәстәмә хүәцун ка бафәраза үәхән ібәл ісіварајис»¹⁵).

Үәд Қара Асламбег бакастәи әфсәдтәмә әма ібәл сівардта Тамбіті Қаурбегі.

Је дәр бәхбәл рабадтәи әма бәх ннцәвдтә кодта әма јеу әрдәмә әфсәдті разі рајасдта іннердәмәи фездахта, үорамун ба'і нә бал бафәраста әма үоі дәр Јесеј хадарәмә фәххаста.

Баі кодтонца үоидәр іүзәзгдонәмә бәхі ба фәстәмә әрхәдцә-кодтонца.

Бәх фәстәмә ку әрхәдцә-кодтонца, үәд Јесе зајдта әлдарәи: «Корун ді әма'і ібәл дәхүәдәг сбадә».

Әлдар зајдта: «Бәхбәл дін дәхе бадга ку нә фәјіноц, үәд аразі нә дән».

Јесе зајдта: «Мә бәх јеугарон хүәрзәқал наі ма ку бзон, үәд алке әхе баәүәи кәнәд».

Әфсәдтә «әз дәр әі ку фәјініна бзгә» әма јеугураі дәр ранбгтаі ннлләудтәнца.

Је ба бәх ннцәвдтә кодта, әма фәстөгәи ә фәстаг кәхі цәфхәдтәи ці хурә ахста, үомәи кәмән ә цәста схаудтәи, кәмән а фінц фәххаудтәи, кәмән ба а кох фәссастәи. Отемәи әфсәдтә јеугураі дәр ннхәлөүәнца, аідаб Қара Асламбег ләугә раізәдәи јеунагәи.

Үәд імә Јесе бәх ннцәвдтә кодта әма мәнә нард үәр јецәгәи үәлдәг нә ннқафүі отә імә, әлдарма, ннцудәи кафга і бәх.

Үәд әлдар фәттарстәи әма ләдун әрдәмә фәңәи.

Јесе імә дурдта: «() м' өнцег, ләдга нә!»

Әхе фәстама ку фәздахта, үәд Јесе бәхәи әлләүирдта әма әлдарән ә кох раиста: «Цәи нурба хүәрзәбонае раууо», зәргә зајдта әма бәхбәл рабадтәи әхүәдаг ба әма сәхе әрдама фәијагајдта.

Әлдардәр имә дурдта; «Цәи ду дәр хүәрзәбонае раууо!» әма једәр фәннахстәрәи.

Је 'фсәдтәбәл фәббәркодта: «Табд алке ә бәхбәл бадад!»

Јесе ку сқәрдтәи, үәд мәсуги сәргкагмә стур топ сдавдта әма Қара Асламбөг Ірафәи ку бахистәи, үәд ин јеңи топпәи ә ходамае ниббавдта, фәјәхста әма ді јеу цобп размә бадавдта, әхүәдаг ба Јесе ниббәркодта ин ә фәсте: «Мах іуазәгән ә цәсговәи ә килдун хүәздәр үинән!»

Үәд Қара Асламбөг дурдта ә кејәретәма: «Әндәр хүәрзи ма фә-
уонца ¹⁶⁾ мән әрдама ка әрбахудта әнә бәрәг-базонгәи јетә; мә сәр
мә ді ку рајәрвәзидә!»

Үәд Задалески дәлләи Морги арфәстагәнцә әфсәдтә јеугурајдәр.

Әлдар дорбәл ку әрбадтәи, үәд ә хонгута сәфәс кодтонцә: «Қуда-
наті фурт әма Тамбјј фурт оми ку баизадәнцә әма сін ці кенән? Әлдарән
зәргән әма нә арветгә ку кәна, дәлдәр рацеугәи ин зәргән, әма нә үәд-
тәр ку әрвета онәмә—нә адалма, фәлтау ин нур зәргән».

Отә ку сфәндә кодтонцә, үәд әлдарі размә балаудтәнцә әма ин
зајдтонцә: «Дә 'фсәдті хүәздәртә оми ку баизадәнцә, үәд сін ці амал
скәнән?»

Үәд әлдар зајдта: «Мә хүәдаг ді қалон јесуінаг адтән әма ми нурба
әхүәдаг ку раиста; јеңи дурдтіти хәдцә ці дорбәл бадтәи, омәи фәлләүирдта
әма әндәр дорбәл әрбабадтәи. Јеүебәл, иннебәл әрбабадидә ә фурмәстәи,
отемәи сәбәл фәинә фонд бадті сводта.

Цалдән јетә обәл сәфәскодтонцә, үәлинмә Јесі оні бәхтәбәл рабадун
кодта әма сін сә фәсте ба рарвиста сә хұаллаг әхсәз бәххәрби әма
цубпар нард хәсгә гәли—отема'и сә рарвиста.

Әлдарі кејәретә оні ку рајидтонцә, үәд нәңијнә кодтонцә әма әлда-
рән зајдтонцә: «Үәртә нә адәм әрбацеунцә».

Әлдарән оі кудтәр сзајдтонцә үотә дорма сгәш-кодта әма оі сәрәи
сәмә ракастәи әма сә ку ісүидта, үәд ә фурцијнәи Хуцаумае свувдта: «Ху-
цау дәүәи боз, әз сә равгәрдун әндрәладтән, фәл ку әрбацеуунцә үәртә».

Үәд Қара Асламбөг галтә ку фәјидта, үәд ә фурцијнәи ці ма кодтаидә

оі на бал зудта ама фæббаркодта: «Галтæ равгæрдетæ ўæхе рафсадетæ мах ба ледæн». (Јеці галтæ Қара Асламбег хуматæгі галтæ ағбардта).

Ўад ин зардтонца јетæ: «Онї Јесе ағбарвіста де'фсæдтї туххæї, «анæ хўæргæї сæ ма раўадæ», — зæргæ.

Ўад сін зардта Қара Асламбег: «Нуртæгнæ ўї корун ама сумах јеці аразї æї на ағбарвіста ої ма мін фæјинун канетæ!»

Фæстæмæ раздахтанца ама Јесејан зардтонца ағдарї фæндон: «Дæ цанхæ ама мін дæ кардін хæлар кæд канис, ўад мін дæ цæсгон дæр ма фæјинуи канæ».

Ағдар æї фїтцаг ку фæјїдта, ўад цаўæнон лæгї равда адтæї, фал ма дї дугкаг хадт ку курдта, ўадта æхе бæхгїнї равдæ скодта.

Ку ағбацајинуданца, ўад Јесе æхе фæстагдæр фæўорæдта ама'ї ағдар ку фæјїдта, ўад фарста ўонї: «Цїје цї ағбацаўуї ўæ фæсте, бæўама, је æї Хуцаўї сконд изæд?» — Ўотæ равдæ ама хўæрзконд адтæї Қануқї фурт устур Јесе, ама ағдар отæ бағбардта.

Јетæ ба ин зардтонца: «Је æї Қануқї фурт Јесе».

Јесе ағдармæ ку сқæрдтæї, ўад ағдар фæстадæї ама ібал æ цонг æрїфтудта ама'ї æ фарсмæ дорбæл ағбадун кодта.

«Дæу хæдцæ мæн знаг наæ фæндуї, нїмæлæї фæстæмæ¹⁷⁾, кæд аразї дæ ўад», — зæргæ ин зардта.

Јесе ба ин зардта: «Æз дæўæї омæї фæстæмæ¹⁸⁾ нецї агорун агаїтїма мæн дæхецен лїмæнан јесї, омæї хўæздæр маæ нецї бæўуї».

Ўад Қара Асламбег зардта Јесејан: «Ма лæварæї дæ цї бæўуї?»

Је ба ин зардта: «Ағдарї лæварæї ахсї бæдæ дæр хўарз!»¹⁹⁾.

Ама јїмæ мін сомї арб субзæрїнæ топ адтæї, ама јїмæ ўої рахаста ама'ї Јесемæ равардта.

Јесе æ дустæ раласта²⁰⁾ ама јæї отемæї æ кохтї раїста ама зардта: «Хаїр ўад, хаїр!» Ама ин ағдар јецї топ ралæваркодта ама јецї сахат-бæл бафедудтонца ама ин зардта Қара Асламбег: «Æз Дїгорæї фæстæмæ қалон кæмæї наæ раїстон ўæхæн нæје».

Ацї зар Мудоїтї Сабеј дурдтæї фїнст
адтæї Сосæнї мæјї 12 бонї 1899 авзї.